

участников налоговых правоотношений, но и увеличить количество поступлений от налогов и сборов.

Литература:

1. Налоговый кодекс Украины от 02.12.2010 г. № 2755-VI // Ведомости Верховной Рады Украины. – 2011. – № 13-17. – Ст. 112.

2. О порядке погашения обязательств налогоплательщиков перед бюджетами и государственными целевыми фондами : Закон Украины №2181 от 21.12.2000 г. // Ведомости Верховной Рады Украины. – 2001. – № 10. – Ст. 44.

3. Относительно предоставления налогоплательщику ведомостей о том, по информации какого государственного органа или органа местного самоуправления и на основании каких фактов проводится проверка : Письмо Государственной налоговой администрации Украины от 01.06.2011 г. № 5283/К/23-7014/624 // Бизнес - Бухгалтерия. Право. Налоги. Консультации. – 2012. – № 8.

УДК 340.155.8 + 342.41

Подорожна Т. С.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії і права
Подільського державного аграрно-технічного
університету

**МЕХАНІЗМ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ
ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ: ЕЛЕМЕНТНИЙ СКЛАД**

Стаття присвячена висвітленню питання елементного складу поняття «механізм конституціоналізації правового порядку». Наголошено, що конституціоналізація правового порядку – це досить складний, об'єктивний, багатовимірний та динамічний процес приведення у відповідність із Конституцією всіх правових відносин у державі, що забезпечує єдність правового регулювання, а також стабільність правової системи України.

Ключові слова: конституціоналізація, правовий порядок, правова система, верховенство Конституції, конституційні норми, конституційні засади.

Стаття освіщаєт вопросы елементного состава понятия «механизм конституціоналізації правового порядку». Отмечено, что конституціоналізація правового порядку - это доволно сложный, объективный, многомерный и динамический процесс приведения в соответствие с Конституцией всех правовых отношений в государстве, что обеспечивает единство правового регулирования, а также стабильность правовой системы Украины.

Ключевые слова: конституціоналізація, правовой порядок, правовая система, верховенство Конституции, конституционные нормы, конституционные принципы.

The article deals with questions of the elemental composition concept «mechanism constitutionalization legal order». Noted that the constitutionalization of the legal order - it's pretty complicated, objective, multidimensional and dynamic process of adapting the Constitution to all legal relations in the state that ensures the unity of legal regulation, as well as the stability of the legal system of Ukraine.

Key words: constitutionalization, legal order, legal system, supremacy of the Constitution, the constitutional norms, constitutional principles.

Постановка проблеми. Сьогодні українська держава та її правова система переживають період тривалих реформ, які зумовлені потребою нових підходів до права, законодавства, формування соціально-правової, гуманної за сутністю держави та її інститутів. Реалії сьогодення вимагають якісно нового стану правової системи, оскільки нинішній її стан не сприяє зростанню соціальної захищеності і безпеки громадян держави. У межах правової системи, на жаль, не створено дієвих інструментів та механізмів, які дали б змогу повністю реалізувати права суб'єктів суспільних відносин, що сформовані і мають бути відображені в позитивному праві. Сучасне українське законодавство не впорядковане, не має внутрішньої узгодженості, розвивається безсистемно і хаотично, відсутній гармонійний взаємозв'язок між актами різних рівнів. Чинні нормативно-правові акти реально являють собою не стільки

гармонійний розвиток правової системи, скільки безладну сукупність норм і актів, які не мають чітких структурно-логічних і функціональних зв'язків між собою та з усією системою законодавства на усіх рівнях (закони та підзаконні акти). Тим часом відповідні рівні системи права і системи нормативно-правових актів повинні бути логічними, послідовними всередині і між собою для досягнення цілей ефективного правового регулювання та забезпечення належного правопорядку в державі.

Аналіз дослідження даної проблеми. Проблеми правового порядку та верховенства Конституції в правовій системі стали предметом дослідження українських учених, а саме: М. Козюбри, В. Копейчикова, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, М. Орзіха, П. Рабіновича, С. Рабиновича, О. Скакун, Ю. Шемшученка та ін. Серед російських науковців цю проблему досліджували С. Алексєєв, В. Карташов, Д. Керімов, О. Лейст, О. Малько, М. Марченко, Л. Явич та ін. Варті уваги також дослідження К. Цвайгерт, Х. Кьотц, Ж.-Л. Бержель, Е. Аннерс та ін.

Виклад основного матеріалу. Розвиток усіх елементів правової системи, зокрема правового порядку, має відповідати системі конституційних цінностей і конституційній логіці правового регулювання. Як свідчить практика Конституційного Суду України, у його діяльності положення Конституції України розвиваються постійно в ході тлумачення (перманентний характер Основного закону). Відповідно, конституційні норми мають здійснювати постійний регулятивний вплив на всі компоненти правової системи. Їх конституціоналізацію можна назвати одним з виявів безпосередньої дії Конституції, спрямованої на гармонізацію суспільних відносин і реалізацію принципу верховенства права. Цей процес включає в себе перегляд чинного законодавства, скасування застарілих нормативних актів, створення нових законів, удосконалення законодавчої техніки та законодавчого процесу.

Однак конституціоналізація – це не тільки докорінні перетворення чинного законодавства. За своїм характером, масштабністю вона покликана забезпечити прогрес усієї правової системи, її правового порядку. Ось чому, спираючись

на положення Конституції, її норми, вимоги, усі державні органи, громадські організації, громадяни мають долучатися до роботи, спрямованої на реалізацію відповідного процесу. Варто зазначити, що правова система України орієнтована не на повну врегульованість усіх відносин у суспільстві, що ставатиме неможливим внаслідок її безперервного розвитку, а передбачає найбільш оптимальну для демократичної правової держави процедуру усунення недоліків у праві шляхом удосконалення законодавчого регулювання в цілому.

Сама ж конституціоналізація правового порядку – це досить складний, об'єктивний, багатовимірний та динамічний процес приведення у відповідність із Конституцією всіх правових відносин у державі, що забезпечує єдність правового регулювання, а також стабільність правової системи України.

Конституціоналізація є справді складним процесом і тому має аналізуватися в єдності та протиставленні внутрішніх і зовнішніх виявів. З одного боку – це формально визначені послідовні етапи, а з другого – динамічний вплив на чинну систему законодавства та суспільні відносини загалом [1, с. 15]. Зокрема, цей процес, на нашу думку, передбачає три етапи: а) розробку і прийняття основоположного акта, що має назву «Конституція»; б) втілення положень, що в ній закріплені, у всі елементи правової системи; в) забезпечення пріоритету конституційних положень та суворе дотримання їх у повсякденній діяльності з боку і органів держави всіх рівнів, і пересічних громадян.

Основною формою цього процесу, передусім, є повноцінне втілення конституційних положень у зміст усіх елементів правової системи. *Результатом конституціоналізації* є конституційність норм права та всіх елементів правової системи, а також, як зауважує Н. Пархоменко, – *правопорядок* (виділено мною. – Т. П.), адже саме в Конституції та законодавстві визначаються головні засади правопорядку і питань, що пов'язані з його формуванням та підтриманням (коло відносин, суб'єктів, методи і процедури регулювання, зв'язки тощо) [1, с. 16]. Форма конституціоналізації досить тісно пов'язана з її змістом, що зумовлює ефективність цього процесу. Форми конституціоналізації більш рухомі і консервативні, і

тому – стабільні та стійкі, виражають її зміст та здійснюють формальну визначеність.

Змістом процесу конституціоналізації виступає сукупність принципів, способів, етапів, стадій та форм, а також зв'язків між нормативно-правовими актами. За типологічною ознакою *механізм конституціоналізації* може бути трьох типів: 1) конституціоналізація, яка відбувається в підсумку правотворчої діяльності уповноважених органів державної влади; 2) конституціоналізація, яка відбувається в підсумку діяльності Конституційного Суду; 3) конституціоналізація, яку здійснюють суди загальної юрисдикції в ході судового нормоконтролю. В останньому випадку встановлюється відповідність/невідповідність нормативно-правових актів Конституції. Конституціоналізація в такому випадку має умовно-встановлений характер (спростований), оскільки рішення звичайного суду може скасувати Конституційний Суд [2, с. 111].

Кожна стаття, кожне положення Конституції повинні втілюватись у живу практику повсякденної діяльності всіх державних органів, усіх посадових осіб, усіх громадян України. З огляду на це, конституціоналізація – це державно-правове явище, що виникає суто з волі органів державної влади. Учасниками цього процесу є всі суб'єкти правотворчого, правозастосовного і правореалізаційного процесу. Саме на ці органи покладено обов'язок з розробки і прийняття Конституції України, конституційних законів та інших нормативно-правових актів і джерел права, вони здійснюють заходи щодо реалізації чинного законодавства, його тлумачення, охорони та захисту норм права. При цьому не варто віддавати перевагу одному з них, натомість доцільно наголосити на принциповій ролі Конституційного Суду України, якому належить право останнього слова у цьому процесі, адже процес конституціоналізації може відбуватися у формі прийняття, внесення змін і доповнень до чинних законів, прийняття і реалізації рішень Конституційного Суду України.

Справді, Конституційний Суд України відіграє провідну роль у забезпеченні відповідності вітчизняного законодавства Конституції України. Він неодноразово виступав на захист і

основ конституційного ладу України, і основних прав і свобод, закріплених у Конституції, забезпечуючи тим самим її верховенство. Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України», завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного закону держави на всій території України (ст. 2 Конституції України). Конституційний Суд України приймає рішення та дає висновки у справах щодо: 1) конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 2) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; 3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 та 151 Конституції України; 4) офіційного тлумачення Конституції та законів України (ст. 13 Конституції України). Із цих позицій власне такі категорії, як «державний» і «народний суверенітет», «рівноправність суб'єктів права» є невіддільною частиною концепції верховенства Конституції, забезпечення якої покладено на Конституційний Суд України.

Розглядаючи конституціоналізацію як основний аспект розвитку правової системи, правового порядку, потрібно звернути увагу й на те, що вона далеко не нова, а радше традиційна, властива усім попереднім і, найімовірніше, майбутнім етапам розвитку правової системи України. Це пов'язано передусім з тими кризовими явищами, які охопили не лише сферу економіки, але, на жаль, торкнулися правової культури, правотворчості і навіть правосуддя. Така ситуація вимагає від науки адекватної реакції. Насамперед ідеться про формування якісно нової моделі реалізації норм Конституції (конституційних стандартів), організації економічної, політичної, правової і духовної систем суспільства [1, с. 22].

Такі моделі еволюції правової системи України, як і моделі розвитку її основних елементів (складників) чи будь-яких інших явищ правової дійсності, не виникають самі собою поза зв'язком

і впливом з боку соціально-економічного, політичного, правового та іншого середовища. Їх виникнення та розвиток зумовлені багатьма об'єктивними та суб'єктивними чинниками, передусім юридичною природою, сутністю, змістом, характером відносин правової системи з усіма її елементами, у тому числі й джерелами права. Із цього випливає, що процес конституціоналізації (з огляду на його об'єктивність та необхідність) на практиці не може бути зведений тільки до системи формально-юридичних засобів і методів юридизації суспільних відносин, оскільки зачіпає ідеологічні, інформаційні та інші сфери юридичної дійсності. Зокрема, як зауважено в літературі, конституціоналізація законодавства передбачає: формування конституційної правосвідомості; проведення виваженої державної людиноцентристської політики; закріплення та реалізацію в окремих нормах різних галузей права конституційних цінностей, ідей та принципів, що сприятиме їх наповненню конституційним змістом; формування ефективної системи державного управління; забезпечення відповідності Конституції практики правореалізації [1, с. 22]. Остання, як відомо, виступає першоосновою побудови правової держави і реалізації прав людини та громадянина в повному обсязі.

Що стосується *принципів конституціоналізації*, то необхідно зазначити таке. Зазвичай загальними принципами права правознавці називають: законність, рівність усіх перед законом та судом, справедливість, гуманність, презумпцію невинуватості, незворотну силу закону та невідчуження основних прав людини. Однак якщо вказані принципи права – це конституційні положення, що органічно пов'язані та взаємно зумовлені, а система цих принципів – єдина ланка, то порушення навіть одного з них неминуче призведе до: по-перше, порушення й інших принципів, а по-друге, неможливості досягнення основної мети права – безперешкодного послуговування людиною своїми правами. Саме тому, на нашу думку, сукупність усіх правових принципів, які є основою конституціоналізації, можна втілити в одному, який є базовим, основним саме для конституціоналізації вітчизняного законодавства та правової системи загалом. Це принцип

конституційності, адже, як ми вже зауважували, конституційність треба розглядати як процес з'ясування відповідності норм права Конституції. Він характеризує пізнання об'єктивних закономірностей та опосередкування всіх суспільних відносин через призму режиму конституційної законності, який полягає в неухильному виконанні та дотриманні Конституції усіма суб'єктами права, правильному застосуванні її норм органами влади і посадовими особами. Така вимога фіксується в Конституції, у частині загальних засад діяльності органів державної влади і посадових осіб, які уповноважені здійснювати правотворчість, відповідно до норм Конституції, а акти, які вони видають, мають відповідати Конституції [3, с. 288]. Ідеться насамперед про те, що сутність і зміст Конституції визначають сутність і зміст правового порядку. Конституціоналізація правового порядку безпосередньо залежить від змісту тих цінностей та принципів, що закладені в Конституції та зумовлені особливостями національної правової системи (в основі котрої лежить статика – заданий Конституцією ідеал правової системи та динаміка – правовий розвиток соціально-економічних процесів на базі та відповідно до цінностей сучасного конституціоналізму [4, с. 8]). Від того, наскільки основні конституційні принципи і положення відображено в законодавстві, залежить ступінь ефективності правового регулювання суспільних відносин. Отже, проблема конституціоналізації вітчизняного законодавства лежить у площині визначення основних засад державного ладу та *забезпечення розвитку правового порядку*.

З цих позицій основними напрямками правової реформи, зміст яких має бути відомий до початку процесів реформування, на нашу думку, є: удосконалення концепції розвитку правової системи, закріплення системи нових правових принципів, реформа системи права, переорієнтація правосвідомості, вдосконалення механізмів формування і реалізації права. Найважливішим моментом, що виражає реальний стан власне правової системи, є кардинальна зміна бачення права, характеру його взаємозв'язку з державою, ролі та місця права в суспільстві, перспектив його розвитку. І саме на цих рівнях правової системи конституціоналізація може бути

класифікована, а її результати встановлені та визначені з метою опосередкування суспільних відносин, становлення конституційного правопорядку [4, с. 6-8] та підвищення авторитету права в житті суспільства на сучасному етапі розвитку.

Висновки. Отже, об'єктивною основою для забезпечення правового порядку та ефективності правової системи є механізм конституціоналізації, який можна визначити як процес проникнення конституційних положень і принципів (цінностей) до структури правової системи з метою трансформації універсальних положень Конституції.

Література:

1. Теорія і практика конституціоналізації національних систем права та законодавства: український досвід : аналітична доповідь / відпов. ред. Н. М. Пархоменко. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. – 128 с.
2. Крусс В. И. Понятие, актуальность и формы конституционализации права / В. И. Крусс // Вестн. Твер. гос. ун-та. – 2012. – № 19. – С. 109-111.
3. Юридична енциклопедія. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2001. – Т. 3. – С. 496 с.
4. Бондарь Н.С. Конституционализация социально-экономического развития российской государственности (в контексте решений Конституционного Суда Российской Федерации) / Н.С. Бондарь. – М. : ООО «Викор-Медиа», 2006. – С. 224 с.